

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE GÜÇ MERKEZLERİNİN ORTA DOĞU'YA YÖNELİK KAOTİK SİYASETİNE SOMUT BİR ÖRNEK: 1957 SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU POLİTİKASINA ETKİLERİ*

A Concrete Example Of The Chaotic Policies Of Power Centers Towards The Middle East During Cold War: Syrian Crisis Of 1957 And Turkish Impact On Middle Eastern Policies

Osman KÖKSAL**

ÖZET

Büyük Harbin ardından Osmanlı Devleti'nin tasfiyesiyle Batılı devletlerce müstemleke durumuna sokulan Arap Yarımadası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen dünya konjunktüründe yeni gelişmelerin odağı oldu. Yarımada, iki küresel güç arasında başlayan hakimiyet yarışının önemli mücadele alanlarından biri olarak öne çıktı ve her iki güç bölgeye kolay yerleşebilmek, en azından yeni üstler oluşturabilmek adına Arap toplumlarının kendi iç meselelerine sürekli müdahale ile gelişmeleri kendi çıkarlarına manipüle ettiler. Söz konusu yoğun küresel baskı, Orta Doğu'yu bir siyasi kriz alanına dönüştürdü ve her kriz, "komşunun evine düşen ateş" olarak Türk Dış Politikasına yansdı.

1957 Suriye krizi, bunun tipik somut örneklerinden biridir. Gerek Suriye'nin, gerekse arkasındaki küresel hamî Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye iki sınırdaş komşu olması nedeniyle Türk Dış Politikasında derin izler bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye Krizi, Orta Doğu, Soğuk Savaş Dönemi

SUMMARY

The Arabian peninsula, which was reduced to the status of a colony following the dissolution of the Ottoman Empire After World War I, became the center of new developments shaped by post-war conjuncture of World War II. The peninsula emerged as one of the important fields of struggle for world sovereignty between two world powers, each of which, in order to settle in the region or at least to create new bases there, constantly intervened in the internal affairs of the Arab nation and tried to manipulate the developments according to their own benefit. This global press, in the end, changed the Middle East into an area of political crisis and each

*Bu çalışma, 4-5 Nisan 2007 tarihinde İstanbul'da düzenlenen On Birinci Askerî Tarih Sempozyumu'na sunulan bildiri verilerinden geliştirilerek hazırlanmıştır.

**Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Ü. Fen Edebiyat Fak. Tarih Böl. Öğr. Üyesi

crisis was reflected in the Turkish foreign policy, “as if a gift of fire from the neighbor.”

The Syrian crisis of 1957 is one of concrete examples of such crises. This crisis had a deep impact both on Syrian and Turkish foreign policies, since the latter, sharing common boundaries with Russia, was under the protection of world power Soviet Russia.

Key words: Syrian Crisis, Middle East, Cold War Era

Giriş

İkinci Dünya Savaşına katılan pek çok devletin savaş sürecinde uğradıkları yenilgi ve ya tahribat yüzünden güç olmaktan çıkmasıyla meydana gelen politik boşluklar, Birleşik Amerika ile Sovyet Rusya'nın iki büyük kuvvet olarak yükselişini sağlamış, savaş sonunda milletlerarası kuvvet dengesi ve yeni dünya siyaseti bu iki mihver etrafında şekillenmişti. Bu iki büyük güçten özellikle Komünizmin evrensel tatbikçisi hüviyetiyle ortaya çıkmış bulunan Sovyet Rusya'nın, rakibinin kendi kıtasına çekilme konusundaki kararsız tutumundan yararlanarak, savaştan hemen sonra faaliyetlerini üç istikamette yoğunlaştırdığı görüldü. Bunlardan ilki Avrupa, ikincisi Orta Doğu ve üçüncüsü de Uzak Doğu veya Asya olmuştur.

Böylece Orta Doğu, savaşın hemen ardından şekillenen ve iki kutuplu dünya arasında başlayacak “Soğuk Savaş Dönemi”¹ olarak adlandırılan kıyasıya mücadele ve hakimiyet yarışının en kilit noktalarından biri olarak öne çıktı. Gerek iki dünya savaşı arasında, gerek İkinci Dünya Savaşı sürecinde Batı'dan dürüstçe muamele görmeyen Arap yönetimlerinde, özellikle 1948 yılında İsrail'in kuruluşu ve buna karşı başlattıkları ilk Arap-İsrail Savaşını kaybettikten sonra Doğu blokuna yönelişler başladı. Buna karşılık bölgenin dünya hakimiyet stratejisindeki önemini² ve Rusya'nın buraya ilgisini vaktinde kavrayan Birleşik Amerika, yarımada alanın eski hakimleri İngiltere ve Fransa'nın yerini almakta gecikmedi. İşin ilginç yanı, her iki güç de bölgeye kolay yerleşebilmek adına zaman zaman aynı taktiği kullanarak Arap toplulukları ve yönetimlerini yüz üstü bırakan, hatta sırtından vuran manipulasyon ve entrikaya dayalı siyaset yürütmekten

¹ Soğuk Savaş Döneminin Orta Doğu'da 1945-1968 arası devredeki askeri boyutları için bkz., J. C. Hurewitz, *Orta Doğu Siyaseti: Askeri Boyutlar* [özgün adı: *Middle East Politics: The Military Dimension*, London 1969], çev. Nusret Özselçuk, Ankara 1989, s. 67-100

² Coğrafya ve jeopolitik uzmanlarının “Dünya Adası” veya “Eski Dünya” olarak isimlendirdikleri Asya-Avrupa-Afrika'nın bileşkesinde bulunan Arap Yarımadası'nın stratejik önemine ilişkin bkz., Muzaffer Erendil, *Çağdaş Orta Doğu Olayları*, Ankara 1992, s. 30-33

çekinmiyordu.³ Arap yönetimleri içersindeki iktidar kavgalarını körüklemek, muhtelif darbeleri ve yeni oluşumları desteklemek suretiyle gerek bölgedeki iktidarlarla halk arasında, gerekse Arap devletlerinin birbirine karşı ilişkilerinde güveni sarsmak veya yok etmek, yarımadayı dirençsiz ve tákatsız bırakmak, kolay konuşlanabilmek için küresel güçlerin her yerde başvurdukları bildik yöntemlerdi.

Bu yüzden, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem Arap Orta Doğusu bakımından, gerek bölge devletlerinin kendi iç oluşumları ve birbirleriyle ilişkilerinde yaşadıkları karşılıklı gel-gitler, gerekse söz konusu coğrafyaya hakim küresel güç dengelerindeki el değişimi nedeniyle iç ve dış gelişmelerin yumakladığı hızlı ve karmaşık bir tarihi süreci ifade etmektedir. Gelişmelerin içe dönük yüzü daha çok yarımada'daki eski vesayet rejimlerinin temsilcileri Batılı devletlere duyulan tepkiyle yoğrulmuş Arap milliyetçiliği⁴ ile buradan beslenen yeni Arap yönetimlerinin ortaya çıkışıdır. Dışa dönük tarafı ise hem bölgeden tadrícen çekilen yarımada'nın eski vasileri İngiltere ve Fransa yerine ABD'nin yerleşmesi, hem de global güç dengesinin diğer kutbu Sovyet Rusya'nın yarımada'da kendisine üs ve uydu yönetimler oluşturma çabaları gibi çift eksenli bir görüntü sergiler.

Orta Doğudaki iki kutuplu, çok merkezli çekişmelerin yarattığı gerginlik bölgenin siyasi tansiyonunu sürekli yüksek tutmuş; küresel güçlerin beslediği kaotik ortam, yarımada'nın muhtelif yerlerinde periyodik krizlere yol açmıştır. Ortaya çıkan her kriz, yarımada'daki bloklar arası rekabet ve nüfuz kurma çabaları nedeniyle küresel bir kavgaya dönüşmekte, bu durum hem bölge ülkelerini, hem de bölgeye en yakın komşu olarak Türkiye'yi derinden etkilemektedir. Makalede bunun tipik bir örneği olarak 1857 Suriye bunalımı ile söz konusu bunalımın Türkiye'nin Orta Doğu politikalarına etkileri değerlendirilecektir.

---

³ Örneğin Amerika, İsrail Devleti'ni bağımsızlığını ilan ettiği gün olan 14 Mayıs'ta tanıdığı halde, Sovyet Rusya sadece iki gün sonra tanımıştı. Arap-İsrail Savaşı patlak verdiğinde Amerika ve İngiltere, Filistin kıyılarını ablukaya alarak Filistin'e silah sevkiyatına engel olurken, Sovyetler bununla kalmayıp Çekoslovakya üzerinden kurduğu bir hava köprüsü vasıtasıyla Yahudiler'e hafif toplar ve otomatik silahlardan oluşan askeri malzeme sevketmekten kaçınmamıştı.

⁴ Arap Milliyetçiliğinin güçlenişine ilişkin bkz., Adid Davişa, *Arap Milliyetçiliği* (çev. Lütfi Yalçın), İstanbul 2004

Krizin Oluşumu

1950'lerden itibaren Arap Yarımadası'nda her yıla bir iki siyasi bunalım sığmaktadır.⁵ 1956 yılını Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle patlak veren "Süveyş buhranı"yla⁶ kapatan Orta Doğu, 1957 yılına bu kez yarımadanın kuzey batı ucunda, Suriye'de ortaya çıkan krizle gözlerini açtı. Suriye'de problemin kaynağı, Batının bölgesel menfaatlerine aykırı sol eğilimli bir yönetimin ülkeye tadrîcen hakim oluşuydu. Solcu grupların burada kuvvet kazanması Baas Partisi'nin ülke içindeki etkinliğiyle başlamıştır. Albay Edip Çiçekli'nin 25 Şubat 1954'de askerî bir darbe ile iktidardan düşürülmesi, partiyi ülkenin siyasi hayatında birinci plana yükseltti. Parti, 1955 yılından başlayarak Şam'lı bir Kürt olan Halit Bektaş'ın Sovyet destekli Suriye Komünist Partisi başta olmak üzere ülkedeki sol partilerle yakın irtibat halindeydi.⁷ Şubat 1855'te kurulan Bağdat Paktı'na tavır alıp Sovyet Rusya ile yakınlaşan Nasır yönetimiyle de ilişkiye giren Baas'ı, 1956 yılında yaşanan Süveyş buhranı Mısır'a daha fazla kenetledi.

Öte yandan Suriye'nin doğu komşusu Ürdün'de 1957 yılı ilk yarısında yaşanan iç gelişmeler, buradaki sol iktidarı daha da güçlendirdi. Şubat 1957'de Kral Hüseyin ile Başbakan Nablusî arasında anlaşmazlık çıktı. Kral, hükümetin ülkedeki yıkıcı politikaya son vermesini istiyordu. Bu olmayınca Nisan ayı başında hükümetin istifasını istedi. Zerka'daki silahlı kuvvetler karargahında krala bağlı güçlerle sol eğilimli kuvvetler arasında çıkan çatışma sonunda kralı devirmek istediği anlaşılan genel kurmay başkanı Ebu Ali Nuvar ve bir kısım subaylar Suriye'ye sığındı. Yerine bu göreve atanan General Hayarî de resmî görevle gittiği Suriye'de istifa ettiğini açıklayıp Ali Nuvar'a katıldı.⁸ Ürdün'lü generaller yaptıkları açıklamalarla Kral Hüseyin'e karşı olduklarını, Suriye ve Mısır ile iş birliği istediklerini açıkça belirtiyorlardı. Ağustos ayı içerisinde bu defa Suriye silahlı kuvvetlerinde bir dizi temizlik yapıldı. Genel kurmay başkanı General Nizamettin emekliye sevk edilerek yerine "komünist eğilimli" Albay Afif Bizrî getirildi.⁹ Birbiri ardına yaşanan yeni gelişmeler, Suriye'deki Batı aleyhtarlığı ve Sovyet

⁵ Bölgedeki İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi çalkantılar için bkz., Mehmet Gönübol-Haluk Ülman, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara 1969, s. 285-316; Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara 1972, s. 45-90; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara 1980, s. 583-516

⁶ Süveyş bunalımı için bkz., Gönübol-Ülman, s. 297-306; Kürkçüoğlu, s. 81-90

⁷ Ömer Faruk Abdullah, *Suriye Dosyası* (Çev. Hamit Algar) İstanbul 1985, s. 56

⁸ *Keesing's Contemproring Archives, 1957-1958*, s.15722'den naklen Kürkçüoğlu, s. 104; Gönübol-Ülman, s. 311

⁹ *Akşam*, 16 Ağustos 1957; ayrıca Kürkçüoğlu, s.103; Armaoğlu, s. 107

yandaşlığını güçlendirici nitelikteydi. Zaten bölgeye yönelik Sovyet yardımları, Süveyş bunalımını iyi kullanan Sovyetlerce bir yıldan beri sürdürülmekteydi.¹⁰

Batılı Devletlerin Krize Tepkisi

Suriye'deki politik kayma, Batılı devletler, özellikle batı adına bölgede hakimiyet kurmaya çalışan ABD tarafından adım adım ve endişeyle izlenmekteydi. Suriye, bölgede gerek Bağdat Paktı'nı,¹¹ gerek Başkan Eisenhower tarafından 5 Ocak 1957'de kongreye sunulan ve daha sonra "Eisenhower doktrini" olarak tarihe geçecek prensipleri kabul etmeyen birkaç Orta Doğu devletinden biriydi. Dahası Irak Petrol Kumpanyasınca işletilen Irak petrolünü Ak Deniz'e nakleden boru hattı Suriye'den geçmekteydi. Söz konusu hat Süveyş bunalımı sırasında Suriye birliklerince tahrip edilince Batı Avrupa'da sıkıntılı günler yaşanmıştı.

Ağustos ayı içerisinde meydana gelen yeni olaylar krizi tetikledi. Bir aydır Moskova'da bulunan kabinenin kuvvetli adamı ve Komünist sempatanlığıyla tanınan Savunma Bakanı Halit el-Azm, 6 Ağustos'ta SSCB ile bir Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzaladı.¹² Hemen arkasından 13 Ağustos'da Şam'daki Amerikan kara ateşesi ile iki diplomatı, Suriye'deki mevcut rejimi devirmeye çalıştıkları iddiasıyla sınır dışı edildi.¹³

¹⁰ Örneğin, Sovyetlerin yeni şefi Kruşçev'in "barış içinde bir arada yaşama" ilkesi çerçevesinde Orta Doğu'ya yönelik başlattığı Sovyet yardımı büyük oranda muhtelif silah ve savaş malzemesinden oluşuyordu ve büyük bölümü Suriye'ye aitti. İngiliz resmî çevrelerince 11 Kasım 1956'da yapılan açıklamada son bir yıl içerisinde Suriye'nin Sovyetlerden 20 milyon Sterlin değerinde malzeme aldığı öne sürülüyordu. Kürkçüoğlu, s. 101

¹¹ Paktın adı, Irak'ın Temmuz 1958 ihtilalinden sekiz ay kadar sonra (24 Mart 1959'da) Pakt'tan çekildiğini resmen açıklaması üzerine 21 Ağustos 1959'da Ankara'dan yapılan bir açıklamayla Merkezî Andlaşma Teşkilatı CENTO (Central Treaty Organisation) olarak değiştirilmiştir.

¹² Patrick Seale, *The Struggle For Syria, a Study of Post-War Arab Politics, 1945-1958*, London 1965, s. 291; Gönübol-Ülman, s. 312. Anlaşmaya göre Sovyetler Suriye'ye 500 milyon Dolarlık ekonomik ve askerî yardım yapacaktı. Bu yardım, görünürde Lazkiye'de yeni bir liman yapımı, Suriye'de kara ve demiryolları inşası, altı yeni hava alanı yapımı vb. işler için kullanılacaktı. Bu sırada Sovyet Rusya ile Suriye ve Mısır arasındaki Şam Şark Ajansı kaynaklı askerî ittifak söylentileri için ayrıca bkz., *Ulus*, 7 Ağustos 1957.

¹³ Üç Amerikalı diplomat İkinci Dünya Savaşından beri Orta Doğuda ilk defa bir Arap rejimini devirmekle suçlanıyordu. Seale, s. 293. Diplomatların sınırdışı edilmesine Türk basını da geniş yer veriyordu. A. Şükrü Esmer, "Suriye'de tehlike İşareti" başlıklı yazısında: "Halit el-Azm'in Moskova'dan döner dönmez sözde rejimi devirmek için Amerikalılar tarafından tertip edilen bir komployu keşfetmesi ve Amerikan askerî ataşesiyle birkaç Amerikalının hudut dışı edilmesi, Rusya'ya Suriye'de daha rahat çalışma imkânını hazırlamak maksadına matuf bir hareket olmak gerektir. Bu kompo Şam'da değil

ABD ise buna Suriye'nin Washington Büyükelçisini "istenmeyen adam" ilan ederek cevap verdi.¹⁴ Suriye silahlı kuvvetlerindeki tasfiye hareketi de buna eklenince, gelişmeler bir yandan Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan gibi yakın komşular, diğer yandan ABD ve İngiltere'nin başı çektiği Batı dünyasında tedirginliklere yol açtı ve uluslararası bir boyut kazandı.

Suriye'deki gelişmeler Batı'da, SSCB'nin Orta Doğu'da bir "köprü başı"¹⁵ elde ettiği olarak yorumlanıyor; ABD Dışişleri Bakanı Dulles ve diğer diplomatların "Orta Doğunun göbeğinde bir Sovyet peykinin kurulması"na müsamaha edip etmeyecekleri sorgulanıyordu.¹⁶ Nitekim Dışişleri Bakan Yardımcısı Loy Henderson 24 Ağustos'ta İstanbul'a gelerek buradaki bölge devlet başkanları arasındaki görüşmelere¹⁷ katıldıktan sonra Irak, Ürdün ve Lübnan'a uğrayıp incelemelerde bulundu. Henderson, Washington'a dönüşünde verdiği raporda Suriye'deki durumun "son derecede ciddi" olduğunu söylemiştir.¹⁸ Bunun üzerine ABD Ürdün'e yapmakta olduğu askerî yardımı hızlandırıp doğrudan hava yoluyla silah göndermeye başlamıştır.

Kısa sürede Bağdat Pakti ve NATO gündemine taşınan Suriye bunalımı, bloklararası restleşmelere de neden olmuştur. ABD, Batı Avrupa'daki hava kuvvetlerinin bir kısmını Adana hava üssüne kaydıracağı gibi, Fransız sahillerinde bulunan Altıncı Filonun Doğu Akdeniz'e hareketini sağlamıştır.¹⁹ Buna karşılık Sovyet deniz gücüne bağlı bazı unsurlar²⁰ birbiri

---

Moskova'da keşfedilmiş olmalıdır." Demektedir. *Aynı Tarihi*, S. 285 (Ağustos 1957), s. 420, 20.07.1957 tarihli Ulus'tan.

¹⁴ *Akşam*, 16 ağustos 1957. Bu tarihten aşağı yukarı bir ay sonra (13 Eylül'de)Sovyet Büyükelçiliği deniz ataşesi Yarbay Alexandr Nikoleviç, muavini Binbaşı Mihail Lişçin ve şöför Aleksî Maligo'nun İstanbul'da casuslukla suçlanıp "istenmeyen adam" ilan edilmesi buna bir başka cevap niteliğindedir. Krş., *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1957, *Akşam*, 15 Eylül 1957

¹⁵ Aynı nitelermeyi yapan bir yerli gazete başlığı : *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1957. Aslında bu bir köprübaşından öte Rusya'nın Mısır'dan sonra Arap Yarımadasına girişini sağlayan yeni bir kapı olarak da düşünülebilir. Krş., Ö. Osman Umar, "Sovyet Rusya'nın Mısır Üzerinden Orta Doğu'ya Girişi", *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, VII/1 (Ocak 2009), Elazığ 2010, s. 124-139

¹⁶ Seale, s. 292

¹⁷ Dönemin Cumhurbaşkanı Bayar ile Başbakan Menderes, tatil için İstanbul'da bulunan Ürdün Kralı Hüseyin ve Irak Kralı Faysal'la 22 Ağustos'da Şale Köşkü'nde bir araya gelip gittikçe çığırından çıkan Suriye meselesini görüşmeye başlamışlardı. Görüşmeler için bkz., *Akşam*, 25 Ağustos 1957; *Cumhuriyet*, 25, 26 Ağustos 1957

¹⁸ Seale, s. 292; Gönübol-Ülman, s. 312.

¹⁹ Ulus, 28 Ağustos 1957

²⁰ Örneğin, bunlardan Kutuzof destroyeri refakatindeki bir muhrip ile birlikte 26 Ağustos'ta Cebeli Tarık'tan Ak Deniz'e geçiş yapmıştı. *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1957

ardına Ak Deniz'e intikal etmiş ve Rus gemileri Lazkiye Limanı önlerinde demirlemiştir.

Eylül ayından itibaren Suriye krizi bir yanda ABD ve Türkiye, diğer yanda Sovyet Rusya ve Suriye'nin bulunduğu bir anlaşmazlığa dönüşmüş; taraflardan her biri sık sık verdikleri demeçler veya notalarla karşı tarafı uyarmış veya tehdit etmiştir.²¹ Bunun somut örneklerinden biri Sovyet başbakanı Bulganin'in Menderes'e 10 Eylül'de gönderdiği notadır.²² Diplomatik restleşmeler askeri manevra ve tatbikâtlarla da desteklenmektedir.²³

Taraflar arası söz düellosu Ekim ayında daha da şiddetlendi. 8 Ekim'de Türkiye-Suriye hududunda bazı sınır çatışmaları olduğu yolundaki şayialar üzerine hadisenin hemen ertesi günü Sovyet Komünist Partisi genel sekreteri Kruşçef, New York Times muhabiri James Reston'la Moskova'da yaptığı mülakatta ABD Dışişleri Bakanı Dulles'i Türkiye'yi Suriye'ye saldırmaya teşvikle suçlamış ve konuşmasına devamla: "Bir savaş halinde Türkiye bir gün bile dayanamaz... Savaş patlak verirse biz Türkiye'nin yakınıdayız, siz (Amerikalılar) ise değilsiniz. Silahlar ateş almaya başlayınca roketler uçuşacak ve o zaman vakit çok geç olacak." demiştir.²⁴ Sovyetlerin bu tehdidine karşılık ABD Dışişleri Bakanlığı 10 Ekim'de yayınladığı bildiriye Kruşçef'in suçlamalarını reddederek Türkiye'ye bir saldırı yapıldığı takdirde "Aradaki bütün uzaklığa rağmen Birleşik Amerika'nın NATO içindeki yüklemelerini derhal yerine getireceğini ve Türkiye'ye bütün gücüyle yardım edeceğini" açıklamıştır. Dulles'in 16 Ekim'deki aynı içerikli demecinden²⁵ iki gün sonra güdümlü füzeler taşıyan Camberra Kruvazörü ile Amerikan Altıncı Filosuna bağlı bazı savaş gemileri İzmir Limanı'nı ziyaret ettiler.²⁶

²¹ Bu tür karşılıklı tehditler zaman zaman asker sivil ikinci derecede görevlilerce de dillendiriliyordu. Örneğin Birleşik Amerika'nın Basra Körfezi filoları komutanı Amiral Briggs'in atom silahlarıyla mücehhez Amerikan filolarının gücüyle ilgili demecini değerlendiren bir gazete, konuyu "Rusya'nın altını üstüne getiririz" başlığıyla duyurmuştur. *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1957

²² Notanın içeriği için bkz., aşağı s. 6

²³ 26 Eylül'de Birleşik Devletler öncülüğünde ve NATO şemsiyesi altında Doğu Ak Deniz'de bir manevra başlatıldı. Aynı tarihlerde Moskova Radyosu Kızıl Ordu'nun karada ve denizde "atom ve hidrojen silahlarıyla mücehhez" bir tatbikat yaptığını duyuruyordu. Krş., *Akşam*, 26 Eylül 1957; *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1957

²⁴ Seale, s. 300; Armaoğlu, s. 509

²⁵ Dulles 16 Ekim'deki basın toplantısında soruları cevaplandırırken Sovyetlerin Türkiye'ye saldırması halinde Birleşik Amerika'nın bu saldırıyı karşılıksız bırakmayacağını ve sadece "savunma" durumunda kalmayacağını söylemiştir. *Ulus*, 17 Ekim 1957

²⁶ *Ulus*, 18 Ekim 1957

Bu arada bir başka gelişme, 13 Ekim'de Mısır'ın Suriye'ye asker göndermesi oldu. Toplam iki tabur kuvvetinde olduğu açıklanan Mısır birlikleri deniz yoluyla Lazkiye limanına çıktı, Halep bölgesine konuşlandırıldı.²⁷

Kriz Karşısında Türkiye

Türkiye, güney sınırındaki gelişmeleri yakînen takip ediyordu. Daha 1957 yılı başında Sabri Assali'nin "solcu" bir hükümet kurması Türk basınında bazı politika yorumcularınca ağır ve keskin bir dille eleştirildi.²⁸ İlk baharda Suriye'nin Ürdün'e müdahale etmek ister tavrı takınması Türkiye'nin hassasiyetini arttırdı. Mayıs ayında Ankara'daki bazı yabancı kaynaklar, Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığmakta olduğunu duyurdular. Bu haber Türk hükümetince yalanlanmakla beraber, Suriye'de olup bitenlerin uzun bir süreden beri pek yakından izlendiği ve Türkiye'nin kendi güvenliğini tehlikeye düşürecek bir gelişme karşısında bütün tedbirlerin alınacağı ısrarla söyleniyordu.²⁹ Türkiye'de, Sovyet Rusya ve Doğu Blokuna karşı İkinci Dünya Savaşı sonlarından kalan politik soğukluk ve güvensizlik sürmekteydi. Suriye'deki yeni gelişmeyle "...Kuzey, doğu ve batıdan hiç de dost olmayan kuvvetlerle çevrili Türkiye, bir de güneyden Sovyet peyki bir memleket ile çevrilince coğrafi bakımdan tam bir abluka altına alınmış"³⁰ olacaktı ve manzara ürkütücüydü.

---

²⁷ *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1957; *Akşam*, 15 Ekim 1957. Konuyla ilgili ortak bildiriye, Mısır birliklerinin Suriye'ye iki ülke arasındaki ortak savunma anlaşması gereğince ve 11 Eylül'de Kahire'de Mısır ve Suriye silahlı kuvvetler komutanları arasında yapılan işbirliği planları uyarınca gönderildiği belirtiliyordu. Bundan iki ay sonra iki ülke arasında federal bir birlik kurma kararı alınmış ve bu birlik 1 Şubat 1958'de "Birleşik Arap Cumhuriyeti" adı altında resmen gerçekleşmiştir.

²⁸ Örneğin Şükrü Kaya'nın Suriye'de olup bitenlerle ilgili Ocak ayı başında *Hürriyet*'te çıkan bir yazısında, Albay Sarac'ın zoru ile solcu bir hükümet kurabilen Sabri Assali hükümetinin komünistlerce destekleneceği haberleri üzerinde durulduktan sonra; "Dün Washington'dan gelen bir telgrafta; Suriye kara, deniz ve hava birliklerinin Rus mütehassıslara tevdi edileceği bildiriliyor. İnanılır gibi olmayan bu haber doğru ise, artık Suriye'ye peykleşmiş bir memleket gözüyle bakmak ve ona göre muamele etmek zaruri olur." dendiikten sonra yazı "Assali bal yerine zehir imal etmektedir." ifadesiyle son bulmaktadır. *Ayın Tarihi*, Sayı 278 (Ocak 1957), s. 461 (3.1.1957 tarihli *Hürriyet*'teki yazısından). Bundan üç gün sonra hükümetin yarı resmî organı durumunda olan *Zafer*'de intişar eden bir başka yorumda Suriye başbakanının politik faaliyeti üzerinde durulduktan sonra "Söylemeye lüzum var mıdır ki bu Sovyetlerin Suriye'ye enine boyuna yerleşmesinden başka bir şey değildir?" denmekte ve yazı "Biz nötralist politika perdesi arkasında sınırlarımıza kadar sokuşturulmuş bulunan bu mağşuş faaliyetlerin gereği gibi farkındayız." ifadesiyle noktalanmaktadır. *Ayın Tarihi*, Sayı 278 (Ocak 1957), s. 467 (6.1.1957 tarihli *Zafer*'den)

²⁹ Gönlübol-Ülman, s.311

³⁰ *Ayın Tarihi*, Sayı 285 (Ağustos 1957), s. 165-166 (29.08.1957 tarihli *Vatan*'dan)

Bunun ötesinde NATO üyesi olarak “Orta Doğu Komutanlığı” projesi, Süveyş buhranı ve benzeri konularda olduğu gibi epeyce bir süreden beri Orta Doğu meselelerinde Batıyla birlikte hareket eden Türkiye, Suriye konusunda da aynı politik tavrı sürdürmek istiyordu. Hassasiyeti, sadece güney komşusundaki gelişmelerden duyulan tedirginlikten değil³¹ biraz da bu “ittifak sadakatinden” kaynaklanıyordu.

Sebepler ne olursa olsun Türkiye yaz aylarında yeni tedbirlere baş vurdu, ihtiyatları silah altına çağırarak Suriye sınırında askeri manevralara başladı.³² Uyarı niteliğindeki tedbirler iki ülke ilişkilerini yumuşatmak yerine daha da gerdi ve Türkiye’yi Sovyet Rusya ile karşı karşıya getirdi. Nitekim Sovyet başbakanı Bulganin, 10 Eylül’de Adnan Menderes’e gönderdiği mektupta “Suriye sınırındaki Türk askeri yığınağı ve Suriye’ye saldırmak amacıyla Türkiye’ye gönderilen Amerikan silahları hakkında raporlar” olduğundan bahisle bundan endişe duyulduğunu belirtmekteydi. Bulganin, mesajına devamla “Suriye’ye karşı girişilecek askeri bir maceranın mahalli çapta kalacağını çok tehlikeli bir hesap olduğunu” öne sürdükten sonra Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının da böyle mahallî askeri hareketlerden çıktığını hatırlatıyordu.³³

Başbakan Menderes ise Bulganin’in notasına verdiği cevapta Sovyet iddialarını reddederek Türkiye’nin ne Suriye’ye, ne de diğer her hangi bir ülkeye saldırı niyetinde olmadığını söylemiştir. Türkiye başbakanı sözlerine devamla, Suriye’nin kendisi –iddia olunan askeri yığınaklar hakkında- şikayette bulunmadığı halde SSCB’nin Suriye adına söz söylemesinin “hayret verici” olduğunu vurgulamıştır. Menderes daha sonra, Suriye’nin ihtiyaç halinde muhtemelen başkaları tarafından kullanılacak bir silah

---

³¹ Şükrü Kaya da “Suriye Hadiseleri ve Türkiye” başlıklı yorumunda: “Sovyet Rusya’nın Suriye’de üstlenmesi teşebbüsünün, Suriye’nin de kızışması ihtimalinin tehlikeleri her memleketten ziyade Türkiye’ye yöneltiliyor, Türkiye üzerinde teksif olunuyor ve Türkiye adeta hususi bir teşebbüse ve harekete tahrik ediliyor gibidir... Fakat böyle zararlı ihtimallere hudut komşusu olmak itibarıyla yalnız Türkiye maruz değildir.” diyerek hadise karşısındaki abartıya işaret etmiştir. *Ayın Tarihi*, Sayı 285 (Ağustos 1957), s.197-198 (26.08.1957 tarihli Hürriyet’ten)

³² Söz konusu tedbirler yerli basında genelde meskut geçilerek gizlenmiş, yabancı kaynaklı haberler de yalanlanmıştır.

³³ Armaoğlu, s. 508; Kürkçüoğlu, s. 106. Mektup hadisesi, yerli basında gecikmeli olarak verilmiştir. Krş., *Ulus*, 15 Eylül 1957 “Bulganin Başbakan Adnan Menderes’e şahsi bir mektup göndererek Türkiye hakkında ithamlarda bulunmuş”; *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1957 “Rus Başbakan Bulganin Suriye hududuna asker yığdığımızı iddia ediyor”

deposu haline geldiğine dikkati çekerek³⁴ bu durumun Türkiye'de güvenlik endişesi uyandırmasının tabiiğini belirtmiş ve Türkiye için barışın korunmasında “başkalarından öğrenen fazla bir şeyi bulunmadığını” ilave etmiştir.³⁵ Ayrıca Menderes, daha notayı cevaplandırmadan Amerika'ya giden Maliye Bakanı Polatkan aracılığı ile Dulles'e bir mektup göndererek Suriye hadiseleri dolayısıyla Türkiye'ye yönelik yardımın arttırılmasını istemiştir.³⁶

Suriye krizi, gerginliğin bloklar arası seyrine uygun olarak Ekim ayında daha da şiddetlendi. 8 Ekim'de bazı sınır olayları patlak verince ertesi gün Suriye Türkiye'ye sert bir protesto notası verdi, Birleşmiş Milletlere şikayette bulundu. Türkiye'ye verilen notada başlıca: Türkiye'nin haksız olarak Suriye hududu boyunca yığınak yapması; Türk hava kuvvetlerinin devamlı olarak Suriye göklerini ihlali; Türk hudut muhafızlarının Suriye köylerine ateş açmaları, Suriyeli köylülerin Türk askerleri tarafından kaçırlması hususları vardı.³⁷ Türkiye notayı 15 Ekim'de yanıtladı. Cevapta, Suriye tarafından ileri sürülen “Türkiye'den duyulan endişenin” tamamen asılsız ve yersiz olduğu belirtilerek Sovyet askerî ve iktisadî himayesinin Suriye'deki gelişmesine karşı Türkiye'nin almaya mecbur kaldığı tedbirlerin meşruluğundan bahsediliyordu.³⁸

Suudî Arabistan'ın Arabuluculuk Girişimi

Bunalımın günden güne derinleşmesiyle gerilen havayı yumuşatmak üzere ilk teşebbüs Suudî Arabistan kralından geldi. Kral Suud, 25 Eylül'de bizzat Şam'a giderek devlet başkanı Kuvvetli ve diğer yöneticilerle görüştü. Bu ziyaret daha çok Suriye ile ailenin diğer üyesi Ürdün arasındaki gerginliği gidermeye yönelikti.³⁹ Başarı da sağlandı. Ardından 11 Ekim'de

---

³⁴ Menderes'in bu tür demeçleri yerli basında daha önceden manşete taşınmıştı. Örneğin, 25 Eylül tarihli Akşam gazetesinin manşeti: “Suriye silah deposu halini aldı”. *Akşam*, 25 Eylül 1957

³⁵ *Ayın Tarihi*, Sayı 286 (Eylül 1957), s. 158

³⁶ *Akşam*, 26 Eylül 1957; Türkiye, Savunma Bakanlığı aracılığı ile 14 Eylül'de yaptığı açıklamada da Suriye sınırındaki askerî yığınak haberlerini yalanlamış ve sınırdaki askerî hareketin daha önceden belirlenen NATO manevralarından biri olduğunu bildirmiştir. Kürkçüoğlu, s. 106

³⁷ *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1957

³⁸ Cevabi nota'nın tarihi yerli basında farklı farklı gösterilmiştir. Krş., *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1957; *Akşam*, 11 Ekim 1957

³⁹ Görüşme sonrasında yayımlanan ortak bildiride Arap ülkeleri arasındaki dayanışma teyid edilerek Suriye'nin “her hangi bir Arap ülkesine karşı tehlike arz etmediği” özellikle vurgulanıyordu. Kral Suud'un dönüşünden sonra bu yumuşamanın etkileri görülmüş ve Kral Hüseyin 16 Ekim'de ABD, İngiltere, Türkiye büyük elçilerine yaptığı açıklamada Ürdün'ün,

Lübnan'a geçen Kral, Beyrut ziyareti sırasında Türkiye ve Suriye liderlerine gönderdiği mesajlarla havayı yumuşatmaya çalıştı. 21 Ekim'de Suudi Arabistan tarafından yapılan resmî açıklamada Kral Suud'un Türkiye-Suriye arasında arabuluculuk teklifinin her iki ülke tarafından kabul edildiği belirtiliyordu.⁴⁰ Ankara'nın aynı günkü beyanatında da Kralın teklifinin kabul edildiği doğrulandı. Hatta Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki Türk heyeti 22 Ekim'de Cidde'ye vardı, ancak Suriye'nin olumsuz tutumu yüzünden sadece Kral Suud ile görüşmekle yetindi.⁴¹

Suriye'nin tavrı ise oldukça enteresandı: Şam'da önce arabuluculuk önerisinin kabul edildiği, S. Arabistan'a bir temsilci heyetinin gönderileceği açıklandı. Hatta Suriye'nin Washington büyükelçiliğince de haber teyid edildi. Fakat birkaç saat sonra Elçilik açıklaması geri alındı ve Suriye dışişleri bakanlığı arabuluculuk teklifinin ülkesince kabul edilmediğini bildirdi. Bunun üzerine Suudi Arabistan hükümeti 22 Ekim'de yayınladığı bildiri ile Suriye'nin, Kral Suud'un önerisinin kabul edilmediğini açıklamasından büyük hayret duyduklarını ifade etmiştir. Arabuluculuk önerisinin Suriye tarafından önce kabul edilip sonra geri çevrilmesinin gerçek nedeni meçhul kalmakla birlikte bunun Suriye devlet başkanı Şükrü Kuvvetli ile Mısır nüfuzu altında bulunan askeri hükümet arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklandığı düşünülmüştür.⁴²

Öte yandan bazı yerli basın organlarında 12 Kasım'da üç günlük resmî ziyaret için Cumhurbaşkanı Bayar'ın davetlisi olarak Ankara'ya gelen İtalya Cumhurbaşkanı Giovanni Gronchi'nin Türkiye-Suriye uyumsuzluğunda arabuluculuk yapacağı yazıldıysa da bu sadece haber kaynaklarındaki bir öngörü olarak kalmıştır.⁴³

Suriye'ye yapılacak bir saldırıyı bütün Arap ülkelerine yöneltilmiş sayacağını bildirmiştir. Gönlübol-Ülman, s. 317; Kürkçüoğlu, s. 108

⁴⁰ *Akşam*, 21 Ekim 1957. Anlaşıldığına göre arabuluculuk teklifi Kralın Beyrut ziyareti sırasında gerek devlet başkanı Celal Bayar'a, gerekse Suriye lideri Sabri Kuvvetli'ye bildirilmiş, her iki lider kralın bu dostane teşebbüsünü kabul etmiştir. Hatta buna göre Türk ve Suriye temsilcileri iki gün içinde Damman (S. Arabistan)'da bir araya geleceklerdir.

⁴¹ Gönlübol-Ülman, s. 317

⁴² Suriye üzerinde büyük nüfuzu bulunan Mısır, bu üstünlüğünü arabuluculuk yoluyla Suudi kralına kaptırmak istemiyordu. Aynı tarihlerdeki Mısır gazetelerinin Kral Suud'a "Amerikan ajanı" diye saldırımları ve arabuluculuk teklifini Amerika'nın isteği üzerine ortaya attığını iddia etmeleri bu yüzdendi. *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1957

⁴³ İtalyan Cumhurbaşkanı ile ilgili bu beklenti, İtalya'nın Suriye ile olan hatırı sayılır ticaret hacmi, Şam fuarına katılmış olması vb. nedenlere dayandırılmaktadır. Krş., *Ulus*, 13 Kasım 1957; *Cumhuriyet*, 13-15 Kasım 1957

Anlaşmazlığın Birleşmiş Milletler Gündemine Taşınması

Suudî Kralının arabuluculuk girişimi henüz netlik kazanmadan Suriye Dışişleri Bakanı Salah Bitar, 16 Ekim'de BM Genel Kurulu Başkanı Sir Leslie Monroe'ya bir mektup göndererek genel kurul gündemine "Suriye'nin güvenliği ve uluslar arası barışa yöneltmiş tehditler" konusunda bir madde konulmasını talep etti.⁴⁴ Arkasından Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko da genel kurula müracaatında ABD ve Türkiye'ye şiddetle çattı ve Türkiye'nin bir saldırısı halinde BM üyesi devletlerin Suriye'ye gereken yardımı yapmalarını istedi. Suriye böylece sorunu BM gündemine taşımak istiyordu.

Suriye'nin şikayeti Genel Kurul'da 22 Ekim'de görüşülmeye başlandı. Celse açılır açılmaz ilk sözü alan Türkiye delegesi Seyfullah Esin, Suudî Arabistan'ın arabuluculuk girişimi sonuçlanıncaya kadar meselenin geri bırakılmasını istedi. Çünkü arabuluculuk teklifini kabul eden Türkiye, Devlet Bakanı Zorlu'yu bu ülkeye göndermişti⁴⁵. Suriye Dışişleri Bakanı Bitar ise Türk teklifine muhalefet ederek Türkiye'nin konuyu genel kurul gündeminden çıkarmak ve BM denetiminden kaçmak niyetinde olduğunu ileri sürdü. Genel Kurul Türkiye'nin teklifini haklı bularak arabuluculuk sonuçlanıncaya kadar konunun müzakeresini ertelediyse de Suriye bu süreyi üç günle sınırlamayı başardı.

Sorunun tekrar gündeme alındığı 25 Ekim'de Kurulda söz alan İngiltere temsilcisi Allan Noble, Sovyetlerin yarattığı savaş ortamının maksatlı olduğunu, bu şekilde bir yandan NATO ve Bağdat paktı arasındaki bağlantıyı sağlayan Türkiye'yi –genel seçimleri öncesinde bulunduğu bir sırada- BM önünde saldırgan durumuna sokmak, öte yandan da Arapları Türkiye tehlikesine inandırmak suretiyle hem münasebetlerini zedelemek, hem de Arap dünyasındaki yerini kuvvetlendirmek çabasında olduğunu öne sürmüştür.⁴⁶ Daha sonra söz alan Türk delegesi Selim Sarper ise Kurulda, Suriye ve SSCB'nin iddialarının asılsız ve saçma olduğunu vurguladıktan sonra Türkiye'nin BM'deki sicilinin "lekesiz" olduğunu ifadeyle "Türkiye'yi suçlayanların sicilinin aynı derecede temiz olup olmadığını" sormuştur.⁴⁷ Türk temsilcisi sözlerine devamla kuzey ve güneyinde iki devlet tarafından

⁴⁴ Türkiye de Suriye aleyhinde bir karşı şikayette bulunmuştur. *Akşam*, 16 Eki 1957

⁴⁵ *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1957

⁴⁶ Kürkçüoğlu, s. 110; Gönübol-Ülman, s. 318

⁴⁷ Sarper'in bununla ima ettiği Sovyet Rusya'nın bir yıl önce Macaristan'da yaptıklarıdır. Ne yazık ki binlerce Macar milliyetçisi Rus tankları altında ezilirken basın dışında Batı dünyasından dış dokunur en ufak somut tepki gelmemiştir. Çünkü Rusya'nın buradaki meşguliyetini fırsat bilen İngiltere ve Fransa aşağı yukarı aynı tarihlerde Süveyş Kanalı'na asker çıkararak fiilen Mısır'ı işgal ediyordu.

devamlı bir şekilde aynı tehditlerle karşılaşan Türkiye'nin savunma endişesinin tabii olduğunu ilave etmiştir.

Görüşmelerin ardından 30 Ekim'de Genel Kurul'a iki farklı karar tasarısı sunuldu. Suriye tarafından hazırlanan ilk tasarı, Türkiye-Suriye sınırında araştırmalar yapmak üzere bir komisyon kurulmasını öngörüyordu.⁴⁸ İkinci tasarı ise sorunun BM Genel Sekreterinin tavassutuyla iki ülke arasında karşılıklı görüşmeler yoluyla çözümünü salık vermekteydi. Tasarılar oylanmadan Endonezya temsilcisi Türkiye ve Suriye'nin dostluk içinde bir arada yaşamak suretiyle uzlaşma yolu aramalarını önerdi.⁴⁹ Çoğunluk tarafından kabul gören son teklif üzerine Suriye temsilcisi "Türkiye'nin Suriye sınırında yığınak yapmasıyla ortaya çıkan gerginliği gidermek üzere gerekli tedbirleri alması temennisiyle" tasarısını geri aldı. Aynı gün Genel Kurul'un meseleyi daha fazla görüşmemeyi karar altına almasıyla sorunun BM'deki aşaması son bulmuştur.

Gerginliğin Yumuşaması ve Krizin Sonu

Krizin BM faslı bu şekilde sonuçlanmakla birlikte Türkiye-Suriye gerginliği bir süre daha sürmüştür.⁵⁰ Suriyeli yöneticilerin Kasım ayı boyunca Türkiye'nin güney sınırındaki askeri hareketlere ara vermediği ve Türk uçaklarının Suriye hava sahasını ihlal ettiği konusundaki suçlamaları, ve Suriye basınında Hatay meselesinin bir kere daha gündeme getirilmesi⁵¹ bu cümledendir.

Bununla birlikte Genel Kurul'da varılan sonuç, krizin yumuşamasının da başlangıcı olmuştur. Bunu, konunun Türk basınında yer alış biçimi ve

⁴⁸ *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1957; *Vatan*, 31 Ekim 1957, manşet: "Suriye BM'de yeni bir teklif yaptı, yedi devlet delegesinden ibaret bir komisyon teşkili isteniyor"

⁴⁹ *Yearbook of the United Nations 1957*, s. 56'dan naklen Kürkçüoğlu, s. 110-11

⁵⁰ Bazı gazete manşetleri de bunu doğrular niteliktedir: "Suriye Sınırımızda Siperler Kazıyor", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1957; "Suriye Tezatlara Ülkesi Halini Aldı; Birleşmiş Milletlerde Türkiye'yi şikayet eden tasarımı geri alırken Şam'da siperler kazılıyor", *Akşam*, 2 Kasım 1957; Suriye Ordusu Manevra Yapıyor", *Akşam*, 6 Kasım 1957; "Şam'a göre Türkler hududu geçerek ateş açmışlar", *Akşam*, 9 Kasım 1957; "Suriye'nin Küstahlığı", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1957; "Bağdat Paktının olağanüstü Toplantısı; Ankara'da Başbakan Menderes'in başkanlığında yapılan toplantıda Komünizmin Orta Doğuya sızması meselesi görüşüldü", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1957; "Suriye dün bizi NATO'ya şikayet etti, eski komşumuz halâ aynı teraneyi çalıyor", *Akşam*, 20 Aralık 1957

⁵¹ Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı ve Filistin'in Birleşmiş Milletler kararıyla taksiminin yıl dönümü olan 29 Kasım'ın ertesi günü Şam'da yapılan miting ve gösterilerin dozu aşılmış, Şam'da okullar tatil edilmiş; burada yayımlanan Barada Gazetesi "Hatayımız'dan acı hatıralar, İskenderun ve Filistin'in geri alınması bize kuvvet bahşeder" başlıklı bir yazı intişar etmiştir (*Cumhuriyet*, 4 Aralık 1957). Türkiye ile her anlaşmazlıkta Hatay konusunu ortaya atan Suriye'de, hala kafaların karışık olduğu görülmektedir.

sıklığından da çıkarmak mümkündür. Türkiye, bunalım sırasında seçim sathı mailinde bulunmasına rağmen Suriye meselesi Ağustos-Kasım ayları arasında genelde hemen her gün yerli gazetelerin ilk sayfalarında yer bulurken bu tarihten itibaren artık birinci haber olma özelliğini kaybetmiştir.⁵² Tansiyonun düşmesinin en mühim nedenlerinden biri Suriye'nin ardında olan ve krizi körükleyen Sovyet Rusya'nın politik tavrındaki yumuşamadır.⁵³ Kasım ayında Menderes'e ikinci bir mektup gönderen Sovyet Başbakanı Bulganin ikincisine göre hayli yumuşak bir üslup kullanmıştır.⁵⁴ Bulganin mektubunda, Türkiye tarafından Arap dünyasına silah temin etmekte suçlanan ülkesinin İstiklal Savaşı sırasında aynı yardımları Türkiye'ye yaptığını hatırlatmış ve Sovyetlerin hiçbir Arap ülkesiyle gizli bir anlaşmasının bulunmadığını açıkladıktan sonra iki ülkeyi ilgilendiren konuları görüşmek üzere yüksek düzeyde bir Türk-Sovyet konferansı yapılmasını teklif etmiştir.⁵⁵

İkinci olumlu gelişme Suriye'nin Mısır ile birleşme sürecine girmesidir. Belirli bir süreden beri savunulan birlik teşebbüsüne ilişkin ilk somut adım Suriye'ye gelen Mısır parlamentosuna mensup 40 milletvekilinin 19 Kasım'da Suriye parlamentosu ile ortak bir toplantı yaparak Şam ve Halep hükümetlerinin Birlik yolunda bir an önce gerekli görüşmeleri başlatması yönündeki bir teklifi oy birliği ile kabulüyle atıldı.⁵⁶ Türkiye birleşme teşebbüsünü, bu sayede Suriye'nin Sovyet yörüngesinden uzaklaşarak daha serbest politika izleyen Mısır yanında yer alacağı düşüncesiyle⁵⁷ olumlu karşıladı. İki ülke 1 Şubat 1858'de "Birleşik Arap Cumhuriyeti" adıyla

⁵² Gazete manşet örnekleri için bkz., ekler

⁵³ Aslında Suriye krizini manipüle ederek psikolojik bir savaş ortamı yaratan Sovyet yöneticileri daha önce de Orta Doğuda bir savaşı öngörmüyorlardı. T.C.'nin kuruluş yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde Moskova'daki Türk Büyükelçiliğinin 29 Ekim (1957) resepsiyonuna bizzat katılan Kruşçef, Suriye ile ilgili bir savaştan bahsedildiğini hatırlatan gazetecilere: "Savaş bahsi ne kadar çok edilirse, gerçekleşme ihtimali o kadar azdır." demiştir. Kürkçüoğlu, s.112

⁵⁴ *Akşam*, 27 Kasım 1957.

⁵⁵ Mektubun ayrıntısı için bkz., Kürkçüoğlu, s. 112-113

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1957; *Akşam*, 19 Kasım 1957. Akşam bu gelişmeyi "Suriye-Mısır Konferansı Tahakkuk Ediyor" manşetiyle vermiştir.

⁵⁷ Örneğin, Türk Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, 1958 Ocağında Suriye-Mısır birleşmesinin son aşamaya geldiği sırada konuyla ilgili demecinde, bu görüşü net bir biçimde şöyle ifade etmiştir: "Suriye ile Mısır arasında bir Federasyon kurulacağı söyleniyor. Orta Doğu'daki bütün devletler arasındaki münasebetlerin sıkışması bizi hiç müteessir etmez. Hatta böyle bir federasyon sızmalara mani teşkil edecek, bunu kuracak milletleri ve bilhassa Suriye'yi Sovyet mihrinden çıkaracaksa bundan ayrıca ziyadesiyle de seviniriz. Bizim sevmediğimiz, her hangi bir komşumuzun, sevdiğimiz kardeş milletlerin beynel-milel komünizmin taarruz emellerine alet olmasıdır." Gönlübol-Ülman, s. 321

birleştikten kısa süre sonra 11 Mart 1958'de Türkiye BAC'ı tanımış⁵⁸ ve böylece Türkiye-Suriye kriziyle ilgili sayfa kapanmıştır.

Sonuç

Genel olarak değerlendirildiğinde Suriye bunalımı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki blok arasında başlayıp gittikçe büyüyen kuvvet ve nüfuz çekişmesinin Orta Doğu'daki tipik yansıması niteliğindedir. Suriye'deki iç karışıklıklardan yararlanmak isteyen Sovyet Rusya, bu ülkeyi kendi nüfuzunu Orta Doğu'ya yaymak için elverişli bir saha olarak seçmiş; buna karşılık komünizmi kendi çıkarları açısından bölgeye indirmek istemeyen Batı, Sovyetlerin burada bir "köprübaşı" kurmasını engellemeye çalışmıştır.

Öte yandan hadise "iki komşu devlet arasındaki bir mesele" havasına büründürülmüş ve sunulmuştur. Çünkü bu işle Batılılar adına ilgilenecek yerli bir güce ihtiyaç vardır, en yakın devlet de Türkiye'dir. Türkiye'nin Suriye ile uzun bir sınırı vardır, burada kurulacak Sovyet güdümlü bir düzen öncelikle onun güvenliğini tehdit edecektir. Nitekim Suriye olaylarını "kendisine yöneltilmiş komünist bir tehdit" olarak algılayan Türkiye, beklenen ve istenen rolü oynamıştır.

Kısa süren Suriye krizi, bir takım genel sonuçları yanında⁵⁹ Türkiye'nin hem genel dış siyasetini hem de Orta Doğu politikalarını etkilemiştir. Hatırlanacağı üzere Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nden duyduğu güvenlik endişesi nedeniyle genel dış politikası bakımından merkezinde ABD'nin bulunduğu Batı bloku yanında yer alma gayreti içerisinde olmuştur. 1952 yılında NATO'ya katılmak suretiyle Birleşik Amerika'yla müttefik olduğu gibi gerek Orta Doğu'dan çekilmesinin zorunlu olduğunu anlayan İngiltere'nin bazı stratejik bölgelerde üs buldurmak için geliştirdiği "Orta Doğu Komutanlığı" projesi, gerekse Süveyş buhranı sürecinde Batılı devletlere yakın durmuştu. Suriye krizi sırasındaki tutumu ise Batı ittifakına samimiyetle bağlı olduğunu göstermiştir. Bunun tabii sonucu ise bir kere daha Sovyet Rusya ile karşı karşıya gelmesidir. Stalin'in 1953 yılında ölümüyle bir parça yumuşayan Türk-Sovyet ilişkilerinin yeniden gerginleşmesi, Türkiye'nin politik olarak elinin zayıflatmış ve Batıya bağımlılığını arttırmıştır.

⁵⁸ *Cumhuriyet*, 12 Mart 1958

⁵⁹ Krizin Orta Doğu'ya yönelik genel sonuçlarından biri bölgedeki Batı egemenliğinin el değiştirmesi, ABD'nin yarımadağa yerleşmesidir. İkinci önemli sonucu bölgenin uzun sürecek bir Sovyet-Amerikan çatışma alanı haline gelmesi olmuştur. Bu yönde değerlendirmeler için bkz., Gönlübol-Ülman, s. 320-352; Kürkçüoğlu, s. 114-118

Türkiye'nin krizdeki tutumu kendisini, uzun süre Avrupalı devletlerin vesayeti altında kalmaları nedeniyle batıya karşı tepkili olan Arap dünyasından biraz daha uzaklaştırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk defa bir Arap ülkesiyle çatışma durumuna gelmesi, diğer Arap ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerinde bir soğukluk ve kopukluğa neden olmuştur. Türkiye bu politikasının faturasını 1964 Kıbrıs bunalımı sırasında yapayalnız kalmakla ödeyecek ve Arap devletleriyle ilişkilerini düzeltebilmek için hayli mesai sarf edecektir.

Suriye olayları karşısındaki tepkilerini Sovyetlerin burada bir hareket üssü kurması endişesine bağlayan Türk politika mercileri, sergiledikleri aşırı hassasiyetle bölgede istemedikleri bir durumun gerçekleşmesini, bir başka deyişle Sovyetler Birliği'nin bu ülkeye yerleşmesini kolaylaştırmışlardır. Türkiye'nin Suriye karşısındaki sert politik tavrı, bu ülkenin Batı düşmanlığını izâle etmediği gibi yeni hâmiye bağlılığını artırmıştır.

Türkiye, son yıllardaki diplomatik atakları ve politik yaklaşımı ile soğuk savaş dönemindeki buzları yeni yeni eritebilmeyi başarmış; iki ülke toplumları arasındaki köklü tarihi miras ve kültürel bağlar paydasında dostluk ve kardeşlik eksenli bir işbirliğinin temellerini atabilmiştir. 20 Ekim 1998 tarihinde iki ülke arasında teröre karşı işbirliği amacıyla imzalanan ve "Adana Mutabakatı" adıyla diplomatik literatüre giren anlaşma ilişkilerde dönüm noktası olmuştur. Yeni milenyumla birlikte önce 20 Ekim 2000'de Türkiye Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer'in; ardından dokuz yıl sonra Abdullah Gül'ün 15-17 Mayıs'taki Suriye ziyaretleri münasebetlerin mecrası ve gücü düzlemi bakımından önemli göstergelerdir. İki devlet arasında karşılıklı olarak vizenin kaldırılması, çok yönlü işbirliği anlaşmaları bunun yansımalarıdır. Sınır üzerindeki soğuk savaş döneminin iz düşümü mayınlı araziler temizlenirse, eski ilişkilerin tamirinde psikolojik bir eşik daha aşılmış olacaktır.

Kaynakça

1- Gazeteler, Necmualar

Ayın Tarihi, Sa. 278-293 (Ocak 1957- Mart 1958).

Akşam (Tarih ve sayıları dipnotlarda gösterilmiştir)

Cumhuriyet (Tarih ve sayıları dipnotlarda gösterilmiştir)

Ulus (Tarih ve sayıları dipnotlarda gösterilmiştir)

Vatan (Tarih ve sayıları dipnotlarda gösterilmiştir)

2- Kitaplar, Makaleler

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980*, Ankara 1984

Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara 1989.

Davişa, Adid, *Arap Milliyetçiliği* (çev. Lütfi Yalçın), İstanbul 2004

Erendil, Muzaffer, *Çağdaş Orta Doğu Olayları*, Ankara 1992

Gönlübol, Mehmet - Ülman, Haluk, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara 1969.

Hurewitz, J. C., *Orta Doğu Siyaseti: Askeri Boyutlar* [özgün adı: *Middle East Politics: The Military Dimension*, London 1969], (çev. Nusret Özselçuk), Ankara 1989

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara 1972.

Ömer Faruk Abdullah, *Suriye Dosyası* (çev. Hamit Algar) İstanbul 1985

Seale, Patrick, *The Struggle For Syria, a Study of Post-War arab Politics, 1945-1958*, London 1965.

Umar, Ö. Osman- Murat, Turgay, "Sovyet Rusya'nın Mısır Üzerinden Orta Doğu'ya Girişi", *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, VII/1 (Ocak 2009), Elazığ 2010, s. 119-144

Ek:1

Ek:2

Ek:3

Yeni Adana UZUN Çarşamba
KARŞI KARŞI - Adana

Yeni Adana UZUN Çarşamba
KARŞI KARŞI - Adana

Yeni Adana UZUN Çarşamba
KARŞI KARŞI - Adana

Yeni Adana UZUN Çarşamba
KARŞI KARŞI - Adana

18

ARALIK 1957

ADIMIZ ANDIMIZDIR

KEMAL ATATÜRK

ONBINLERİN DÖNÜŞÜ
SAMİM KOCAĞÖZÜN BÜYÜK ROMANI

El kitabı 2007 sayfa 400 kuruş
Kırmızı 200 sayfa 400 kuruş
YERİNE KAYINLAHI
K. N. T. İZANIL

NATO Başbakanları Toplantısında O. Doğu meseleleri görüşüldü

Başbakanlara göre O. Doğunun üç önemli meselesi: 1) Kıbrıs, 2) Filistin, 3) Orta-Doğuya komünistlerin sızmaları meseleleri

PARİS, 11 (T.H.A.) - Burada toplanan NATO Başbakanları Konferansı bugün Ortadoğu meselelerine ilişkin bir toplantı NATO Konferansında yapıldı. Ortadoğu meseleleri şunlardır: 1 - Kıbrıs meselesi, 2 - Filistin meselesi, 3 - Ortadoğuya komünistlerin sızması.

Parti başkanları önce toplantıya katıldı.

B. M. M. nin bugünkü gündemi

Meclis'te C.H.P. Milletvekili Karaduman verileri beyan ederken sözleri özetlenmektedir.

MEVLÂNA ANILDI

Bir C.H.P. heyeti izmir de

Kıbrıs Türktür Cemiyeti ne zaman açılacak?

C.H.P. Milletvekillerinden Sinan Bayraktar, Halim Atasalın